

Asia: Sisäisen turvallisuuden selonteon kehittämislinjauksista

Viite: Lausuntopyyntö: 02.10.2020, SM2027926, 00.01.05.00, SM Dno 2019/1708

Lausunto sisäisen turvallisuuden selonteon kehittämislinjauksista

Suoma Sámiid Guovddášsearvi rs lausuu asiakohdassa mainitusta selonteosta seuraavaa:

1 Johdanto: saamelaiset ja tosiasiallinen yhdenvertaisuus

Saamelaisten perusoikeussäännös (17.3 §) kuuluu yhdenvertaisuussääntelyn kokonaisuuteen yhdessä perustuslain yleisen yhdenvertaisuussäännöksen (5 §) kanssa. Säännökset ovat voimakkaasti sidoksissa oikeudenmukaisuuden edistämiseen yhteiskunnassa, josta on perusoikeusjärjestelmän eräänlaisena arvo- ja taustalähtökohtana säädetty perustuslain 1.2 §:ssä. Tätä arvolähtökohtaa konkretisoi perustuslain säännös julkisen vallan velvollisuudesta turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (22 §). Pelkkää muodollista yhdenvertaisuutta ei nyky-yhteiskunnassa pidetä enää kaikissa tapauksissa riittävänä tosiasiallinen yhdenvertaisuuden toteutumisen varmistamiseksi. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus tunnistaa ja ottaa huomioon ihmisten erilaiset lähtökohdat, elinolosuhteet ja tarpeet, jotka johtuvat muun muassa kieli- ja kulttuuritaustasta. Aidon yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää usein positiivista erityiskohtelua tarkoittavien toimenpiteiden toteuttamista. Useimmiten tässä on kyse lainsäädännöllisistä toimista. Saamelaisten osalta voidaan sanoa, että lähtökohtaisesti kaikki heidän oikeuksiaan erityisesti turvaava voimassa oleva lainsäädäntö rakentuu positiivisen erityiskohtelun periaatteelle; siis pyrkimykseen kohdella saamelaisia tosiasiallisesti yhdenvertaisesti, jotta he voisivat nauttia ihmisoikeuksista yhdenvertaisesti ja omista lähtökohdistaan.

Suoma Sámiid Guovddášsearvi rs – Suomen saamelaisten keskusjärjestö ry korostaa sitä, että saamelaiset eivät ole ainoastaan kielellinen vähemmistö, vaan ensisijaisesti Suomen perustuslaissa tunnustettu maan ainoa alkuperäiskansa. Kansainvälisessä oikeudessa alkuperäiskansojen oikeusaseman sääntelyssä pyritään näiden kansojen koko kulttuurimuodon ja elämäntavan suojaamiseen ja ylläpitämiseen. Siinä tarkastelussa kieli ja kielelliset oikeudet ovat vain yksi ulottuvuus. Saamelaisten asemaa ja tarpeita pitäisi tarkastella kaikessa julkisen vallan toiminnassa tästä lähtökohdasta. Sen mukaisesti esimerkiksi sisäisen turvallisuuden selonteon kehittämislinjauksissa tulisi arvioida saamelaisen alkuperäiskansan kokonaistarpeiden näkökulmasta eikä pelkästään kielellisenä kysymyksenä.

2. Vastaukset lausuntopyynnön kysymyksiin

Mitä poliittisia päätöksiä tulisi tehdä, jotta Suomi olisi nykyistä turvallisempi tai vähintään yhtä turvallinen teidän edustamanne väestöryhmän, asian tai elämän osa-alueen näkökulmasta?

Sisäinen turvallisuus ja sen toteutuminen on perusoikeuskysymys, mikä ilmenee perustuslain 7 §:n 1 momentista. Perusoikeudet kuten oikeus turvallisuuteen kuvastavat yhteiskunnassa tärkeimmiksi koettuja arvoja, joita halutaan perustuslain voimalla ylläpitää ja suojella. Sisäisellä turvallisuudella on myös selvä yhteys perustuslaissa perusoikeutena turvattuun yhdenvertaisuuteen, sillä tavoin, että kansalaisilla on oikeus nauttia yhdenvertaisesti turvallisuudesta riippumatta siitä, mihin väestö- tai etniseen ryhmään kuuluu. Yksilöiden ja ryhmien kokema yhdenvertaisuuden tunne liittyy läheisesti luottamukseen julkisen vallan toimijoita kohtaan. Yksilöt ja ryhmät luottavat eduskuntaan, poliittisiin toimijoihin, viranomaisiin ja tuomioistuinlaitokseen, jos he kokevat saavansa niiden taholta yhdenvertaista ja oikeudenmukaista kohtelua osakseen. Tämä edellyttää, että kaikkien perus- ja ihmisoikeudet turvataan ja toteutetaan lainsäädännössä, lainkäytössä ja hallinnossa sekä taloudellisten voimavarojen kohdentamisessa.

Perustuslain 22 § edellyttää julkista valtaa kunnioittamaan, suojaamaan ja toteuttamaan saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksia, alkuperäiskansaoikeudet mukaan lukien pyrkimyksenään edistää saamelaisten oikeudenmukaista kohtelua suomalaisessa yhteiskunnassa. *Oikeuksien kunnioittaminen* vaatii julkista valtaa olemaan itse rajoittamatta saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksia tai puuttumatta niiden käyttämiseen. Saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen heikkoa tasoa esimerkiksi itsemääräämisoikeuden ja maa- ja luonnonvaraoikeuksien osalta voidaan kutsua jopa näiden oikeuksien passiiviseksi rajoittamiseksi. Se taas johtaa saamelaisten turhautumiseen, passivoitumiseen ja joskus myös syrjäytymiseen.

Oikeuksien suojaamisessa on kyse julkisen vallan velvollisuudesta pitää huolta siitä, että saamelaiset voivat nauttia oikeuksistaan ilman, että muut tahot rajoittavat tai estävät oikeuksien toteutumisen. Saamelaisten on esimerkiksi voitava kalastaa, metsästää ja hyödyntää luonnonantimia perinteisillä alueillaan muiden väestöryhmien sitä häiritsemättä tai rajoittamatta.

Saamelaisiin etnisenä ryhmänä kohdistuvien vihapuheiden kitkeminen käy yhtenä esimerkkinä tässä tarkoitettusta julkisen vallan velvollisuudesta. Vihapuheiden taustalla on usein vähäiset ja/tai virheelliset tiedot saamelaisista, heidän kulttuuristaan ja oikeudellisesta asemastaan.

Vaikka Euroopan Unioni on tunnustanut saamelaisten olevan unionin ainoa alkuperäiskansa, ja tämä asema on tunnustettu Suomen perustuslaissa jo 1990-luvun puolivälissä, ei se ole vielä koskaan tosiasiallisesti läpäissyt arvona suomalaista yhteiskuntaa, ei kansalais- eikä viranomaisyhteiskuntaa siten, että se otettaisiin hyväksyttynä ja itsestään selvänä asiantilana ilman jatkuvaa kamppailua siihen kuuluvista oikeuksista.

Mediassa, sosiaalisessa mediassa ja tavanomaisessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä saamelaisiin kohdistuvassa vihapuheessa on huolestuttavaa se, että nämä puheet kohdistuvat saamelaisiin myös ryhmänä, kansana, ei ainoastaan yksilöinä. Tällä on vakavia kielteisiä vaikutuksia saamelaisten turvallisuuden tunteeseen, kulttuuriseen itsetuntoon ja yleiseen hyvinvointiin. Tilanne on huolestuttava erityisesti lasten ja nuorten kohdalla, jotka ovat vasta rakentamassa omaa

identiteettiään. Jatkuvat vihapuheet ja syyllistäminen aiheuttavat heissä pelkoa, ahdistusta ja turvattomuuden tunnetta, ja pahimmassa tapauksessa johtavat etnisen taustan piilotteluun ja jopa sen kieltämiseen. Järjestö on saanut tietoonsa, että joissakin suomalaisissa yliopistokaupungeissa saamelaisopiskelijat ovat joutuneet pitkäaikaisen häirinnän kohteeksi oman etnisen taustansa vuoksi. Tämä on johtanut joidenkin osalta siihen, että he eivät enää uskalla pukea ylleen lapinpukua tai käyttää ainejärjestönsä tunnuksilla varustettuja vaatteita opinahjossaan tai opiskelupaikkakunnallaan. Myös saamelaisiin ikäihmisiin on saamelaisalueella kohdistunut vihapuhetta, mutta he eivät uskalla tehdä tästä ilmoituksia viranomaisille. Tällainen pääväestöä edustavien henkilöiden harjoittama epäasiallinen toiminta rajoittaa tai jopa estää saamelaisten oikeutta elää vapaasti ja rauhassa saamelaisina ja nauttia perustuslain suojaamasta omasta kulttuuristaan ja kielestään.

- 1) Järjestön kannan mukaan Suomessa pitäisi toteuttaa kattava ja pitkäaikainen informaatiokampanja saamelaisten kulttuurista ja heidän asemastaan alkuperäiskansana, joka nauttii perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten tarjoamaa suojaa. Kampanja pitäisi kohdistaa yhteiskunnan eri alueille ja tasoille, jotta tietämys saamelaisista lisääntyy kuten myös ymmärrys ja suvaitsevaisuus ja saamelaisia loukkaavat vihapuheet saadaan lopetettua.
- 2) Järjestön mielestä Suomen hallituksella ja tasavallan presidentillä on erityinen vastuu vihapuheen kitkemisessä suomalaisesta yhteiskunnasta. Näiden valtioelinten toivoisi ottavan nykyistä selväsanaistemmin kantaa siihen, että esimerkiksi saamelaiseen vähemmistöön ja alkuperäiskansaan kohdistuvat vihapuheet ovat tuomittavia.
- 3) Myös keskushallinnon sekä alue- ja paikallistason viranomaisten tulisi pontevammin puuttua vihapuheisiin ja niitä lievempiin, mutta kuitenkin saamelaisia ryhmänä koskeviin ja loukkaaviin epäasiallisiin puheisiin ja kannanottoihin.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteuttaminen edellyttää puolestaan julkiselta vallalta aktiivisia toimia oikeuksien tosiasialliseksi toteutumiseksi kaikilla julkisen vallan toimintaloikoilla. Valtion tulisi esimerkiksi ryhtyä nopeisiin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin saamelaisten perinteisten elinkeinojen toimintaedellytysten turvaamiseksi saamelaisten oikeuksien ja tarpeiden mukaisesti samoin kuin riittävien osallistumisoikeuksien takaamiseksi saamelaisille saamelaisalueen maiden ja luonnonvarojen käyttämisessä. Erikseen on syytä painottaa, että turvallisuuden ja muiden perusoikeuksien toteuttamisessa yhteiskunnan eri osa-alueilla on otettava huomioon saamelaisten perusoikeussäännöksen (PL 17.3 §) ja siihen liittyvän saamelaisten itsehallintoa koskevan perustuslain 121.4 §:n asettamia vaatimuksia lainsäädännölle, lainkäytölle, hallinnolle, palveluille ja rahoituksen suuntaamiselle.

Nämä vaatimukset liittyvät esimerkiksi viranomaisten saamen kielen taitoon ja saamelaiskulttuurin ymmärrykseen ja tuntemiseen varsinkin sosiaali- ja terveydenhuollossa, poliisihallinnossa, syyttäjä- ja tuomioistuinlaitoksessa ja pelastustoimessa. Vaatimusten täyttämiseksi olisi myös osoitettava riittävät taloudelliset ja henkilöstöresurssit. Tähän liittyen järjestö on huolissaan siitä, että poliisipalvelujen saatavuudessa ja saavutettavuudessa on tällä hetkellä pahoja puutteita eritoten saamelaisten kotiseutualueen syrjäisimmissä osissa. Vapaa-ajan kalastus- ja metsästyskulttuuri on monella tapaa erilaista kuin saamelaisten pyyntikulttuuri, joka perustuu luonnon kunnioittamiseen ja oikea-aikaiseen pyyntiin. Edelleen tärkeää olisi turvata saamelaisten omien organisaatioiden mahdollisuuksia hoitaa itsenäisesti joitakin sisäiseen turvallisuuteen kuuluvia tehtäviä sekä lisäksi

osallistua sisäistä turvallisuutta koskevien toimenpiteiden suunnitteluun ja päätöksentekoon viranomaisten välisissä yhteistyöjärjestelyissä.

Järjestön mielestä kaikista edellä mainituista ja mahdollisista muistakin saamelaisen alkuperäiskansan turvallisuuteen liittyvistä toimenpiteistä tulisi valmistella erillinen kokonaisuus ja sisällyttää se sisäisen turvallisuuden kehittämislinjauksiin. Ratkaisu auttaisi saamelaisia kokemaan olonsa turvalliseksi sekä tuntemaan elämänsä hyväksi ja mielekkääksi yhtäältä saamelaisina ja toisaalta täysivaltaisina suomalaisen yhteiskunnan jäseninä.

Yhteiskuntarauha on turvattava saamelaisille paikallisella tasolla kaikilla elämän aloilla ja sen toteuttaminen on julkisen vallan vastuulla. Jo aiemmin mainittujen esimerkkien lisäksi voi mainita vielä Tenon kalastusoikeuksista johtuvat vaikutukset paikallisissa yhteisöissä yksittäisiin saamelaisiin kohdistuvina uhkailuina/ vihapuheina.

Turvallisuuden lisäämiseksi on lisäksi turvattava riittävät ja toimivat internet- ja matkapuhelinyhteydet kaikkialla saamelaisalueella. Esimerkiksi saamelaiselinkeinojen harjoittamisessa, maastopelastuksessa, vanhusten arjen turvallisuudessa sekä etätyössä ja opiskelussa ne ovat välttämättömiä. Tietoliikenneyhteyksien turvaamiseksi on rakennettava riittävän kattava tukiasemaverkosto.

2) Miten esittämänne päätökset tai linjaukset edistäisivät sisäistä turvallisuutta?

Järjestön mielestä julkisen vallan tulisi kaikin käytettävissä olevin keinoin tukea saamelaisten mahdollisuuksia elää vapaasti ja rauhassa saamelaisina omista kielellisistä ja kulttuurisista lähtökohdistaan. Saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, suojaaminen ja toteuttaminen edellä kuvatuin toimenpitein edistää saamelaisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta sisäisessä turvallisuudessa ja lisää heidän luottamustaan julkisen vallan toimijoita kohtaan. Olennaista on, että saamelaiset kokevat tulevansa hyväksytyiksi saamelaisina ilman siihen liittyvää syrjintää ja epäasiallista kohtelua, ja tuntevat siinä ominaisuudessa olonsa turvalliseksi suomalaisessa yhteiskunnassa. Myös poliisin ja viranomaisten vierailut kouluissa lisäävät liikennekasvatusta ja heidän työnsä tulee lasten parissa tunnetuksi.

Internetyhteyksien kattavuuden parantaminen lisää elinkeinonharjoittajien sekä ikäihmisten ja muiden arjen turvallisuutta ja mahdollistaa turvallisen asumisen saamelaisten kotiseutualueella. Se myös mahdollistaa palvelujen käyttöä, mm. pankki, Kela ym., ja ehkäisee digisyrjäytymistä.

Kansalaisjärjestöjen toiminnan turvaamisella tuetaan palvelujen ja erilaisten tukitoimien saatavuus ja laajennetaan toimijaverkostoa harvaanasutulla alueella.

Suomen Saamelaisten keskusjärjestö ry

Ristenrauna Magga
puheenjohtaja

Maria Sofia Aikio
sihteeri

Allekirjoitettu sähköisesti